

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи: Закон України від 19.12.2019 № 409-IX // БД «Законодавство України» / ВР України.
2. Кримінальний кодекс України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n63>.
3. Системний аналіз кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та недоторканості особи, вчинені неповнолітніми./ К. В. Юртаєва // Вісник кримінологічної асоціації України. 2020. № 1 (22), с. 35–47.
4. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи / Постанова Пленуму Верховного суду України 30.05.2008 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text>.

Кулакова Н. В.,

професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ГЕНЕЗИС ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Вітчизняне законодавство забезпечує реалізацію і захист конституційних прав громадян України у сфері культури: збереження і примноження національного культурного надбання; створення правових гарантій для вільного провадження культурної діяльності, свободи творчості, доступу до культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них; визначення пріоритетів державної політики у сфері культури, форм, підстав, умов та порядку надання державної підтримки культурі, гарантій невтручання держави у творчі процеси, механізму впливу громадськості на формування і реалізацію державної політики у сфері культури; охорону національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини [1].

Конституція України, Закони «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про музеї та музейну справу», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» та інші нормативно-правові документи, забезпечують реалізацію і захист конституційних прав громадян України у сфері культури: збереження і примноження національного культурного надбання; створення правових гарантій для вільного провадження культурної діяльності, свободи творчості, доступу до культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них;

визначення пріоритетів державної політики у сфері культури, форм, підстав, умов та порядку надання державної підтримки культури, гарантій невтручання держави у творчі процеси, механізму впливу громадськості на формування і реалізацію державної політики у сфері культури; охорону національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини [1]. Вітчизняне законодавство у сфері охорони культурної спадщини та культурних цінностей базується на положеннях міжнародних нормативно-правових актів.

Вперше спробу охорони культурної спадщини на міжнародному рівні було здійснено на Гаазьких конференціях 1899 і 1907 рр., на яких було прийнято 13 конвенцій, що започаткували формування принципів й норм міжнародного права, які передбачали спеціальні заходи охорони історичних і культурних об'єктів – мистецтва, історії, археології, давні рукописи й книги, будівлі, в яких зберігаються чи експонуються культурні надбання, а також окремо – центри зосередження культурних цінностей.

Конвенція про закони і звичаї суходільної війни від 18 жовтня 1907 р. у двох статтях передбачає регулювання захист культурних цінностей у військовому конфлікті. Так, за ст. XXVII передбачено, що «під час облоги й бомбардувань слід ужити всіх необхідних заходів, щоб уберегти, по спроможі, храми, будівлі, що служать цілям науки, мистецтв і доброчинності, історичні пам'ятки, шпиталі та місця, де зосереджено хворих чи поранених, за умови, що такі будівлі й місця не служать водночас воєнним цілям. Піддані облозі зобов'язані вирізнити ці будівлі особливими знаками, про які тих, що проводять облогу, слід попередньо поінформувати» [2].

Заслуговує на увагу те, що на відміну від ст. 17 Брюсельської декларації 1874 р. Конвенція ІУ розширює перелік об'єктів культурної спадщини, а також передбачає умову про невикористання їх у військових цілях, хоча привертає увагу, достатньо умовне визначення «щоб уберегти, по спроможі». Ст. LVI Конвенції передбачає відповідальність за посягання на «Власність громад, установ церковних, доброчинних та освітніх, художніх і наукових, навіть таких, що належать Державі, прирівнюється до приватної власності. Всіляке умисне загарбання, знищення чи пошкодження подібних установ, історичних пам'яток, творів художніх або наукових забороняється і має переслідуватись» [3].

ІХ Гаазька конференція про бомбардування морськими силами під час війни від 18 жовтня 1907 р. у Конвенції «культурним цінностям» присвячено ст. 5 «При бомбардуванні морськими силами повинні бути прийняті начальником всі необхідні заходи для того, щоб щадити, по спроможі, історичні пам'ятники, храми, будівлі, що слугують цілям науки, мистецтва та благодійності, шпиталі та місця, де зібрані хворі або поранені за умови, що такі будівлі та місця не використовуються одночасно військовим цілям» [4]. Жителі міст повинні були означити ці будівлі видимими знаками.

Велике значення для розвитку міжнародного права, яке регулює питання правового захисту об'єктів культурної спадщини, має Договір про охорону художніх та наукових закладів та історичних пам'ятників (в історії отримав назву «Пакт Реріха» [5]). Цей документ був схвалений на міжнародних конференціях – 1931, 1932 рр. у м. Брюгге (Бельгія) і в 1933 р. у Вашингтоні (США). У роботі конференцій брали участь делегати декількох десятків країн. Документ був підписаний на святковій церемонії у Білому домі представниками двадцяти однієї республіки 15 квітня 1935 р. і вступив в силу 26 серпня 1935 р. сьогодні цей документ пов'язує одинадцять держав західної півкулі та США.

У цьому документі було зазначено що він приймається для того, «щоб захистити в час будь-якої небезпеки всі державні та приватні нерухомі пам'ятки, що становлять культурну скарбницю народів, вирішили укласти договір із цією метою і заради того, щоб забезпечити повагу до культурних цінностей та їх захист під час війни й у мирний час». Стаття I передбачає, що «Історичні пам'ятки, музеї, наукові, художні, навчальні й культурні заклади розглядатимуться як нейтральні та як такі користуватимуться повагою і захистом з боку воюючих сторін. Такою ж повагою і захистом користуватиметься персонал вищезазначених закладів.

Така ж повага і захист надаватимуться історичним пам'яткам, музеям, науковим, художнім, навчальним закладам як у дні миру, так і під час війни» [6]. А ст. 3 визначає символ, для означення культурних цінностей «розпізнавальний прапор (червоне коло з трьома червоними кружками всередині на білому тлі) відповідно до моделі» [6].

Унікальність та універсальність цього документа полягає в тому, що він достатньо стисло, доступно визначає перелік пам'яток і закладів, які потребують захисту (ст. 4).

На міжнародній конференції в Гаазі 14.05.1954 р. було підписано «Конвенцію про захист культурних цінностей у випадках озброєного конфлікту», яка і до цього часу є основним документом щодо захисту об'єктів культурної спадщини. Її положення були доповнені в 1999 р. Другим Протоколом, який продовжував безперервну та системну діяльність удосконалення міжнародно-правових норм [7].

Конвенція була прийнята після тривалої роботи спеціально скликаної для цієї цілі міжнародної конференції, яка сприяла стрімкому розвитку становлення міжнародно-правового захисту культурних цінностей у випадку військового конфлікту. За своїм характером це системний документ, який має значення для всіх країн світу при забезпеченні захисту культурної спадщини. Оскільки вона не тільки визначає поняття культурної спадщини «цінності, рухомі або нерухомі, які мають велике значення для культурної спадщини кожного народу, такі як пам'ятники архітектури, мистецтва або історії, релігійні або світські, археологічне місцезнаходження, архітектурні ансамблі, які в якості таких представляють історичний або художній інтерес, твори мистецтва, рукописи книг, інші предмети художнього,

історичного або археологічного значення, а також наукові колекції або важливі колекції книг, архівних матеріалів або репродукції цінностей», У визначені культурних цінностей об'єднано цілий список об'єктів, які незважаючи на їх різноманіття володіють характерними ознаками. Але кодифікує всі норми по захисту культурних цінностей у випадках збройного конфлікту.

По-перше, передбачено заборону вивезення культурної власності з окупованої території; по-друге, вимога повернення зазначеної власності на території держави, з якої були вони вивезені; по-третє, заборона використання культурної власності як компенсації відшкодування шкоди, що була завдана воєнними діями; вчетверте, норми Конвенції діють не тільки під час озброєного конфлікту, але і період неоголошеної війни, на період окупації, навіть, якщо вона не зустрічає збройного супротиву, а також у випадку збройного конфлікту локального характеру.

Другий протокол 1999 р. до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту 1954 р. доповнював і не змінював норми Конвенції. Цей документ має комплексний характер, що підтверджується його преамбулою, а саме спадкоємністю норм аналогічної Конвенції «норми, що регулюють захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту, повинні відображати розвиток міжнародного права» [7]. Окремі положення Конвенції були розширені, а саме: у ст. 5 визначені підготовчі заходи у мирний час для захисту культурних цінностей від наслідків конфлікту, який може виникнути; визначена система криміналізації окремих діянь; відповідальність держав (ст. 38).

І особливого значення набуває формування інституціонального механізму, що визначено у Розділі 6, а саме органи: нарада Сторін, Комітет по захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту та Фонд для захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту.

Ці норми свідчать про перспективи розвитку міжнародного законодавства при розробці системи захисту культурних цінностей.

Також важливе значення для подальшого залучення держав до розвитку гуманітарного права, при здійсненні захисту культурної спадщини, було прийняття Додаткових протоколів 1977 рр. до Женевських конвенцій 1949 р. два Додаткових протоколи включили статті про захист культурних цінностей. Так, стаття 53 Протоколу I містить наступне положення «Без шкоди для положень Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 р. та інших відповідних міжнародних документів забороняється: а) здійснювати будь-які ворожі акти, спрямовані проти тих історичних пам'яток, творів мистецтва або місць відправлення культу, які складають культурну або духовну спадщину народів; б) використовувати такі об'єкти для підтримки військових зусиль; с) зробити такі об'єкти об'єктами репресалій» [8].

Ст. 16 Протоколу II забороняє здійснювати будь-які ворожі дії, спрямовані проти культурних цінностей та використовувати їх для підтримки військових зусиль [9].

Одна з перших спроб розробити понятійний апарат об'єктів охорони культури було зроблена Міжнародною хартією, прийнятою на II Міжнародному конгресі архітекторів і технічних спеціалістів з питань збереження монументальних пам'яток, що відбувся у Венеції (травень 1964 р.) та Конвенцією про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р. [14].

Комплексне розв'язання проблеми забезпечення охорони культурної спадщини та культурних цінностей можливе при ефективній реалізації міжнародної політики у сфері запобігання шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення протиправних діянь, а також налагодження дієвої співпраці правоохоронних органів різних країн, діяльність яких повинна бути спрямована на розробку конкретних заходів, спрямованих на недопущення вчинення посягань на культурну спадщину.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про культуру». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_222.
3. Брюссельська декларація про закони та звичаї війни. URL: <http://te.zavantag.com/docs/238/index-23956-5.html>.
4. Конвенція про бомбардування морськими силами під час війни (IX Гаазька конвенція). URL: <http://zakony.com.ua/lawbase/sedcontent.html?id=7243&p=1>.
5. Договір про охорону художніх та наукових закладів та історичних пам'ятників (Пакт Періха). URL: <http://www.uazakon.com/document/tpart22/isx22214.htm>.
6. Конвенція о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. Другий протокол 1999 р. до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту 1954 р. URL: <http://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/cultural-property-271004.htm>.
8. Дополнительный протокол к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающийся защиты жертв международных вооруженных конфликтов (Протокол I). Женева, 8 июня 1977 года. URL: <http://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/treaties-additional-protocol-1.htm>.
9. Дополнительный протокол к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающийся защиты жертв немеждународных вооруженных конфликтов (Протокол II). Женева, 8 июня 1977 года. URL: <http://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/6lkb31.htm>.
10. Закон України «Про охорону культурної спадщини». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

11. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

12. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

13. Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

14. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Кулик О. Г.,

завідувач науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Наумова І. В.,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності Державного науково-дослідного інституту МВС України

СУЧАСНА КРИМІНАЛЬНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ

Сучасна кримінальна ситуація в Україні є складною. До основних криміногенних факторів, що її визначають в даний час можна віднести:

падіння рівня схвалення громадянами напряму руху держави, дій головних державних органів та провідних політиків;

зниження авторитету центральних органів державної влади та довіри до них, низька оцінка населенням ефективності їх діяльності;

низька оцінка громадянами діяльності більшості правоохоронних органів та зниження рівня довіри до них;

зменшення обсягів ВВП, промислового та сільськогосподарського виробництва, доходів населення;

зростання рівня безробіття;

вчинення резонансних насильницьких злочинів, періодичні надзвичайні події, які підвищують рівень тривожності суспільстві, формують у значної частини громадян відчуття незахищеності та небезпеки.

В той же час зменшенню кількості облікованих кримінальних правопорушень сприяють такі фактори, як:

значне обмеження всіх видів соціальної активності громадян в умовах жорсткого карантину, обумовленого пандемією коронавірусу, що у найближчі місяці обумовить суттєве зменшення чисельності кримінальних правопорушень;

припинення бойових дій в зоні ООС;

здійснення громадянами неформальної економічної діяльності.